

дитинства реалізує потреби кожної дитини у взаємодії з іншими дітьми та дорослими, формує моделі поведінки, сприяє становленню й самореалізації кожної особистості.

Список використаних джерел

1. Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки. URL: <https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovishhe-novi-vim/>
2. Зварич Г. Ціннісні орієнтири середньої освіти та методичні аспекти вдосконалення освітнього процесу. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/25877/1/Zvarych.pdf>
3. Зязюн І. А. Структурні компоненти свободи особистості в умовах динаміки її освіченості та вихованості. Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології / за ред. Н. Г. Ничкало. Харків: НТУ «ХПІ», 2007. – С. 23.
4. Коли світ на межі змін: teaching english in wartime. Матеріали тренінгу. URL: <http://globaloffice.org.ua/wp-content/uploads/2023/02/Koli-svit-na-mezhi-zmin-teaching-english-in-wartime.pdf>
5. Конверський А. КНУ імені Тараса Шевченка – 185: URL: <http://www.golos.com.ua/article/315505>
6. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
7. Освіта і наука (проект станом на 03.08.2022). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/HO.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf>
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/prodeyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
9. Як освітні втрати вплинуть на економіку України. URL: <https://eo.gov.ua/yak-osvitni-vtraty-vplynut-na-ekonomiku-ukrainy/2022/06/10/>

Взаємодія закладу освіти з сім'єю в системі професійної орієнтації учнів

Алла Остапенко,
кандидат педагогічних наук, проректор
з науково-методичної роботи
Харківської академії неперервної освіти

У статті акцентовано увагу на розв'язанні завдань із професійної орієнтації здобувачів освіти Нової української школи, що окреслені чинними нормативними документами, на необхідності побудови ефективної системи роботи в закладі освіти, розвитку професійних компетентностей керівників і педагогічних працівників із цього питання. З'ясовано сутність поняття «педагогічна взаємодія» в контексті означеної теми, зокрема особливості партнерської взаємодії з батьками учнів на різних етапах їх професійної орієнтації. Розглянуто ціннісне ставлення до праці як складової змісту виховної роботи.

Ключові слова: професійна орієнтація, педагогічна взаємодія, ціннісне ставлення до праці, партнерська взаємодія з батьками, компетентнісний підхід, трудове виховання, інформаційні технології, педагогіка партнерства.

В умовах зростаючої глобалізації та викликів, пов'язаних із реальністю, яка швидко змінюється, освіта, як ніколи, вимагає свідомих і цілеспрямованих дій із метою озброєння молодшої людини не тільки знаннями, а й формування розвиненої, гнучкої особистості, що дозволяє їй швидко адаптуватися. У цих умовах постає

доречне питання: як підготувати молодь до діяльності, яка вимагає креативного мислення та адаптації до несподіваних змін. Відтак роль професійної орієнтації як складника освітнього процесу для учнів стає дуже важливою. У сучасному розумінні профорієнтація має неперервний характер. Дошкільний період дитинства та етап початкової освіти передбачають ознайомлення дітей зі світом професій, із соціумом. Важливим завданням на цьому етапі є допомога дитині у пізнанні себе, виявленні своїх здібностей, талантів, нахилів.

У нормативних документах у галузі освіти в Україні визначено завдання щодо підготовки дітей до свідомого життєвого вибору, набуття тих якостей та компетентностей, які допоможуть їм у майбутній трудовій діяльності. Так, Закон України «Про освіту» (ст. 12) визначає мету повної загальної середньої освіти, що полягає у всебічному розвитку, вихованні та соціалізації особистості, «яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності» [1].

У Законі України «Про загальну середню освіту» (ст. 3.) визначено, що загальна середня освіта – це «цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності» [2].

Соціально-економічні зміни в нашій державі та процеси реформування в освіті висунули високі вимоги до рівня професіоналізму педагогічних працівників, отже, і освіти в цілому. Державна політика у сфері освіти в Україні спрямована на впровадження кращого світового досвіду, демократизацію системи освіти, академічну свободу вчителя. У Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року зазначається, що, «за експертними оцінками, найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіють іншими уміннями» [7].

Зміст освіти відповідно до вимог нових державних стандартів також передбачає конкретні завдання щодо професійної орієнтації здобувачів освіти. Так, у Державному стандарті початкової освіти (2019) сформульовано завдання щодо формування ключових компетентностей, серед яких інноваційна компетентність, навчання протягом життя та підприємливість і фінансова грамотність. Ці компетентності передбачають «формування знань, умінь, ставлень, що є основою компетентнісного підходу, забезпечують подальшу здатність успішно навчатися, провадити професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах громади» [4].

Простежимо наступність щодо завдань із професійної орієнтації в державних стандартах початкової та базової освіти. Так, Державний стандарт базової середньої освіти визначає зміст освіти за кожною освітньою галуззю, а також передбачає інтеграцію завдань із професійної орієнтації в кожен з них, розвиток компетентностей, які допоможуть учням зробити життєвий вибір, обрати заклад для здобуття професії та побудови власної освітньої та професійної траєкторії.

Зокрема, серед компетентностей – підприємливість і фінансова грамотність, що передбачають ініціативність, спроможність використовувати можливості та реалізовувати ідеї, створювати цінності для інших у будь-якій сфері життєдіяльності; здатність до активної участі в житті суспільства, керування власним життям і кар'єрою; уміння розв'язувати проблеми; готовність брати відповідальність за прийняті рішення; здатність працювати в команді для планування і реалізації проєктів, які мають культурну, суспільну або фінансову цінність, тощо [5].

Отже, розв'язання завдань із професійної орієнтації здобувачів освіти, що окреслені нормативними документами, передбачають побудову системи роботи в закладі освіти за участі в профорієнтації всіх учасників освітнього процесу. Ефективність цієї роботи значною мірою залежить від взаємодії педагогів із батьками здобувачів освіти. Адже у правильному професійному виборі випускника школи зацікавлені всі. Та й ефективність окремих кроків на різних етапах навчання також залежить від злагодженої взаємодії команди, яка супроводжує дитину, – класний керівник, учителі-предметники, практичний психолог, адміністрація закладу та батьки.

Поняття педагогічної взаємодії розглядається в педагогічній науці як процес спільної діяльності педагога, учня і його батьків, що має конкретну педагогічну мету, яка базується на встановлених нормах і цінностях, а її наслідком є зміни в цінностях, установках, діяльності, особистісному світорозумінні й поведінці. [10]. Слід підкреслити, що педагогічна взаємодія передбачає спілкування як складний, багатоплановий процес встановлення та розвитку контактів між людьми, а також спільну діяльність як організовану систему активності взаємодіючих учасників. У контексті нашої теми це учні, педагоги, практичні психологи, батьки, представники служби зайнятості, громадські організації. Такий підхід відповідає концептуальним засадам Нової української школи – «педагогіці партнерства», діяльнісному та компетентнісному підходам.

Профорієнтаційна робота в Новій українській школі орієнтована на сучасний ринок праці, який пропонує велику кількість професій, цікавих для учнів. Важливо ознайомлювати здобувачів освіти з різними сферами діяльності, надавати інформацію про особливості та перспективи кожної професії, навички та компетенції, необхідні для успіху на ринку праці. Консультування фахівців, психологічна діагностика, використання інформаційно-комунікаційних технологій (онлайн тести, відеопрезентації, вебсемінари тощо), співпраця з роботодавцями та центрами зайнятості – ось неповний перелік складових системи профорієнтації в закладі освіти.

Розглянемо особливості взаємодії з батьками учнів на різних етапах їх професійної орієнтації. У початковій школі професійна орієнтація має пропедевтичний характер. Профорієнтація на етапі початкового навчання передбачає ознайомлення дітей зі світом професій, із соціумом. Важливим завданням на цьому етапі є допомога дитині у пізнанні себе, виявленні своїх здібностей, талантів, нахилів. Роль батьків на цьому етапі навчання полягає у співпраці з учителем щодо ознайомлення дітей з професіями батьків, участі в різних заходах, організації та проведенні екскурсій. Особливу увагу слід приділити виробленню спільної стратегії взаємодії щодо виховання ціннісного ставлення до праці, поваги до людей різних професій. Ціннісне ставлення до праці – це визначальна складова змісту виховання особистості, що спрямована на формування

у неї розуміння особистої значущості праці як джерела саморозвитку та самовдосконалення. Ціннісне ставлення до праці є характеристикою особистості дитини і включає в себе ставлення до праці як однієї з важливих життєвих потреб, почуття задоволеності працею та наявності сукупності найважливіших моральних якостей, що визначають ставлення до трудової діяльності загалом. Це такі моральні якості, як працьовитість, відповідальність, охайність, бережливість, уміння раціонально розподіляти робочий час та інші. Їх виховання можливе за умови тісної взаємодії вчителя та батьків, їх власного прикладу, культивування цих якостей у сім'ї [6]. Також слід зазначити, що *в початковій школі система роботи з професійної орієнтації тісно пов'язана з процесом трудового виховання. Трудове виховання розглядаємо як процес цілеспрямованого й усвідомленого прилучення зростаючої особистості до суспільних цінностей праці, що формуються у неї під час освітнього процесу та шляхом залучення її до суспільно корисних акцій, проєктів, окремих трудових дій відповідно до вікових можливостей та інтересу.*

Допомога батьків та їх активна участь необхідна й у підготовці до різних форм роботи на уроках у початковій школі, адже всі навчальні предмети мають свій потенціал щодо професійної орієнтації. Практичні форми роботи, підготовка спільних проєктів, знайомство з людьми різних професій – це ті види взаємодії, які допоможуть дітям не лише познайомитися з різними професіями, а й зрозуміти, до яких сфер діяльності людини вони мають інтерес, якими якостями необхідно володіти представникам тих чи інших професій, відчути, у яких видах діяльності їм хотілося би випробувати свої уміння, здібності, таланти.

Система роботи з профорієнтації в базовій та старшій школі має свої особливості, які зумовлені віковими особливостями учнів і завданнями, що окреслені в державних стандартах цих ланок освіти. Період підліткового віку – це час формування особистості учня, перехід від дитинства до відповідального дорослого життя, після якого учень має прийняти важливе життєве рішення – вибір професії. За цей час школа покликана навчити його планувати й управляти власним розвитком і, отже, брати на себе відповідальність за власний розвиток і власні рішення.

Педагогічні колективи на цьому етапі співпрацюють з представниками різних сфер економіки для організації та проведення майстер-класів, відвідування підприємств та участі в професійних заходах. Це дозволяє учням отримати реальний досвід роботи та ознайомитися з вимогами сучасного ринку праці. Неможливо уявити процес профорієнтації, як і в цілому освітній процес, без використання інформаційних технологій. Сучасні технології, такі як онлайн-тести, відеопрезентації, вебсемінари та онлайн-консультації, дозволяють забезпечити більш ефективний та зручний процес профорієнтації. Учням доступна широка база даних про професії, інформаційні ресурси для самостійного дослідження та взаємодія з професіоналами через соціальні мережі та спеціалізовані платформи. Взаємодія з батьками на етапі навчання дітей у базовій та старшій школі передбачає широку просвітницьку діяльність, формування у батьків позиції партнера, друга, консультанта тощо. Батьків також варто знайомити з актуальною ситуацією на ринку праці, можливостями професійного консультування в закладі освіти. Батькам необхідна підтримка й допомога класного керівника та практичного психолога з таких питань:

- баланс професійних, особистих і соціальних компетентностей молодшої людини;

- формування почуття самоповаги у підлітків/юнаків;
- сильні сторони й інтереси дитини та вибір подальшого освітньо-професійного шляху;
- підтримка в ухваленні освітньо-професійних рішень;
- навчання впродовж життя – вимога сьогодення;
- інші.

Така просвітницька робота з батьками є дуже важливою. Адже часто батьки на етапі професійного самовизначення дитини, та й задовго до цього, обирають неправильно тактику і позицію. Замість підтримки дитини та створення умов, за яких вона може проявити свої здібності, нахили, таланти, зорієнтуватись у своїх бажаннях і можливостях, відчуті баланс між ними, батьки обирають тактику нав'язування своїх думок, стереотипів. Намагаються реалізувати свої мрії, що не здійснилися, або, навпаки, применшують можливості дитини. Це зумовлено різними причинами. Але завдання педагога – допомогти й батькам визначити своє важливе місце в системі взаємодії під час професійного самовизначення учнів.

Отже, система роботи закладу освіти з професійної орієнтації в умовах сьогодення має базуватися на сучасних освітніх принципах і концептуальних засадах Нової української школи. Невід'ємною складовою цієї системи роботи є партнерська взаємодія з батьками. Перспективи профорієнтації полягають у постійному оновленні та розвитку професійної орієнтації. З урахуванням швидкого розвитку технологій та змін на ринку праці важливо надавати учням актуальну інформацію про нові професії, навички та компетенції, необхідні для успішного вступу на ринок праці. Також важливо разом із батьками забезпечити підтримку та консультування молоді на різних етапах профорієнтаційного процесу, адаптуючи його до індивідуальних потреб і особливостей кожного учня. Батьки також, з одного боку, потребують консультаційної допомоги та підтримки, а з іншого – є активними учасниками процесу професійної орієнтації.

Зміна підходів до професійної орієнтації в закладі освіти можлива за умови здійснення комплексу заходів, одним із яких є розвиток професійних компетентностей керівників і педагогічних працівників із цього питання. Тому система роботи з підвищення кваліфікації педагогів різного фаху має задовольнити їхню потребу в підвищенні кваліфікації. Так, питання щодо професійної орієнтації мають бути включені в освітні програми підвищення кваліфікації з урахуванням специфіки кожної категорії педагогічних працівників. Наприклад, педагогам дошкільної та початкової освіти доцільно розкрити суть пропедевтичного етапу професійної орієнтації. Керівникам і заступникам директорів закладів загальної середньої освіти варто запропонувати тему «Сучасні підходи до профорієнтації в ЗЗСО». Учителям-предметникам важливо розкрити потенціал кожного навчального предмета щодо реалізації завдань із професійної орієнтації. Наприклад, предмет «Технології» є інтегрованою дисципліною: зміст технологічної освіти передбачає знання не тільки про технології, а й різні сфери діяльності та досягнень людства – науку, мистецтво, творчу діяльність, традиції, техніку, виробництво, які тісно пов'язані з життям, з необхідністю вдосконалення технологій у різних галузях і полегшенням праці людини, підвищенням її продуктивності. Це спрямовано на досягнення мети загальної середньої освіти – формування компетентного, конкурентоспроможного випускника, який володіє певними вміннями, має сформовану мотивацію до навчання протягом життя з метою самореалізації у професійній та особистісній сферах. Тому внесок учителя

технологій, як і вчителів інших навчальних предметів, може бути важливим і вирішальним у становленні освіченої особистості випускника школи у сфері техніки й технології та інформаційно-комунікаційних технологій, формуванні їх готовності до трудової діяльності в умовах сучасного високотехнологічного суспільства, процесі побудови індивідуальної освітньої траєкторії та професійному виборі [11].

Ураховуючи все зазначене вище, можна зробити висновок про те, що побудова ефективної системи роботи в закладі освіти з профорієнтації надає молоді можливість зробити обдуманий вибір майбутньої професії відповідно до своїх інтересів, здібностей і потреб ринку праці. Це сприяє зростанню самореалізації та забезпечує успішну кар'єру в обраній сфері. Досягнення цієї мети можливе за умови ефективної взаємодії всіх учасників освітнього процесу й постійного професійного зростання педагогів, реалізації сучасних підходів до організації профорієнтаційної роботи, використання ефективних інструментів педагогічного впливу, зокрема інструментарію «педагогіки партнерства».

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://surl.li/ixnq>
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 №463-IX. URL: <http://surl.li/mfrk>
3. Базовий компонент дошкільної освіти України. Під наук. керівн. Піроженко Т. О.; авт. кол-в: Байер О. М., Безсонова О. К., Брежнева О. Г., Гавриш Н. В., Загородня Л. П. та ін. 2021. 37 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovo%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
4. Державний стандарт початкової освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/prozatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-rochatkovoyi-osviti>.
5. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>.
6. Про основні орієнтири виховання учнів 1 – 11 класів. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 31.10.2011 № 1243. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1243736-11#Text>
7. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: розпорядження КМУ від 14 грудня 2016 року № 988-р. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>
8. Проект Концепції профорієнтації в НУШ. URL: <https://nus.org.ua/news/kontseptsiya-proforyentatsiyi-v-nush-gromadske-obgovorennya-dokumenta/>
9. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 04.07.2023 № 469-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції державної системи професійної орієнтації населення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469-2018-%D1%80#Text>
10. І. Козубовська, Г. Розлуцька, О. Савко. Взаємодія школи і родини у вихованні молодших школярів: вітчизняний і зарубіжний досвід (методичні рекомендації для бакалаврів і магістрів початкової освіти). Навчально-методичне видання. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2021. С. 8.
11. Покроєва Л. Д., Остапенко А. С. Методична компетентність учителя технологій як основа його конкурентоспроможності. *Педагогічний альманах*. 36. наук. праць. Вип. 44. Херсон, 2019. С. 146 – 152.